

Άρτεμις Ποταμιάνου

«Your history, it's not my story»

Είναι ωραίος ... σαν την τυχαία συνάντηση
πάνω σε ανατομικό τραπέζι μιας ραπτομηχανής και μιας ομπρέλας
*Τα Άσματα του Μαλνταρόρ, Isidore Ducasse*¹

Η Άρτεμις Ποταμιάνου συνθέτει ένα περιβαλλοντικό, πολυεπίπεδο αφήγημα για τη γυναικεία συνθήκη που ξεδιπλώνεται στον χώρο και τον χρόνο. Η αμφισβήτηση των δομών της κοινωνίας και της τέχνης που χαρακτηρίζει το σύνολο της εικαστικής εργασίας της συνεχίζει να την απασχολεί, όπως δηλώνει ο τίτλος της έκθεσης «Your history, it's not my story».

Τα δεδομένα τίθενται εξ αρχής με την ακινητοποιημένη κούνια που υποδέχεται τους θεατές. Συνοδεύεται από ένα επιδαπέδιο χαλί με τη φράση «all in all» και μια βιομηχανική φωτεινή πινακίδα με τη λέξη «dream». Η έννοια του περιορισμού που υπεισέρχεται εδώ συνδυάζεται με την γραπτή πληροφορία ότι η Ποταμιάνου αναφέρεται στο σύνολο των έως τώρα γυναικείων συνθηκών το οποίο αντιπαραθέτει με την ιδέα του άπιαστου ακόμα ονείρου περί ελευθερίας και πραγματικής ισότητας.

Ο κεντρικός εκθεσιακός χώρος μεταφορικά μεταμορφώνεται σε κλουβί το οποίο φιλοξενεί περίτεχνα κλουβιά πουλιών που, με τη σειρά τους, εσωκλείουν στο εσωτερικό τους μικρότερα κλουβιά. Οι εικόνες μέσα στην εικόνα, πραγματικότητες μέσα στην πραγματικότητα, δημιουργούν διαδοχικούς τεχνητούς κόσμους και επίπεδα εγκλεισμού. Σιδερένια κάγκελα σποραδικά τοποθετούνται στον «λευκό κύβο» ως φράκτες ή εμπόδια, ενισχύοντας την αίσθηση εγκλωβισμού που αυτός προκαλεί στους επισκέπτες. Τα κλουβιά, κελιά που παραπέμπουν στο Πανοπτικόν του Michel Foucault, λειτουργούν ως διαχωριστικά στοιχεία. Διαφοροποιούν το εσωτερικό από το εξωτερικό πεδίο, παγιδεύουν τους θεατές στον κενό, ενδιάμεσο χώρο ενώ ταυτόχρονα ορίζουν λαβυρινθώδεις διαδρομές διαφυγής. Οι σκιές από τα κάγκελα που χαράζονται σε δάπεδο και τοίχους συμβάλλουν στην αίσθηση αποπροσανατολισμού, μετατρέποντας την πρόσληψη της έκθεσης σε βιωματική, ψυχολογική εμπειρία.

¹ Ο Isidore Ducasse (1846-1870), γνωστότερος με το ψευδώνυμο Κόμης του Λωτρεαμόν, είχε γράψει μόνο δύο ποιητικές συλλογές –*Τα Άσματα του Μαλνταρόρ* και *τα Ποιήματα*– οι οποίες επηρέασαν βαθύτατα τόσο τη μοντέρνα λογοτεχνία όσο και τις εικαστικές τέχνες, κυρίως τους Σουρεαλιστές και τους Καταστασιακούς.

Οι επίπονες χειρωνακτικές κατασκευές από ξύλο και λεπτές μεταλλικές βέργες εμπνέονται από αριστοτεχνικά κλουβιά άλλων εποχών, τα οποία συχνά αντιγράφουν πιστά πραγματικά κτίρια και επαύλεις. Ακολουθώντας την ίδια λογική, η Ποταμιάνου αποδομεί και αναδομεί υπαρκτά κτίσματα από την ιστορία της αρχιτεκτονικής, για να κτίσει νέες, πολύπλοκες ορνιθολογικές κατοικίες με διάχυτες ιστορικές αναφορές. Λόγω της ίδιας της δομής τους, αυτές οι πρωτότυπες μακέτες αρχιτεκτονικής προσφέρονται για επιτήρηση. Τα χειροποίητα κλουβιά -τοποθετημένα σε παλιά τραπέζια τα οποία ανυψώνουν το οπτικό πεδίο, διευκολύνοντας την όραση-, σμίγουν με τις βάσεις τους σχηματοποιώντας μια ενιαία αισθητική μονάδα.

Πυρήνας της εγκατάστασης αυτής της αίθουσας είναι ένα εξάπλευρο ξύλινο έπιπλο-παραγγελία, εμπνευσμένο από κλουβιά παπαγάλων. Το έργο παραπέμπει στα cabinets of curiosities και στην παλιότερη εγκατάσταση της Ποταμιάνου *Utopia, you were always in my mind* (2011). Προάγγελοι των μουσείων, τα cabinets of curiosities –αρχικά ολόκληρα δωμάτια, μετέπειτα έπιπλα/προθήκες–, αναδεικνυαν και προφύλασσαν σπάνιες συλλογές αξιοπερίεργων εκθεμάτων που με μανία συγκέντρωναν οι παθιασμένοι *curieux* (περιεργοί). Η γλυπτική προθήκη της Ποταμιάνου αποτελεί τμήμα ενός ευρύτερου cabinet of curiosities που δεν είναι άλλο από την ίδια την αίθουσα της γκαλερί. Φιλοξενεί στα ράφια της άναρχα συνονθυλεύματα από γυναικεία κεφάλια σε διαφορετικά μεγέθη. Τα αντίγραφα των κατακερματισμένων αρχαιοελληνικών γλυπτών, θραύσματα παλιότερων έργων της καλλιτέχνιδας, φυλακίζονται σε μεταξωτά δίχτυα ψαρέματος. Το έργο υπογραμμίζει το πέρασμα του χρόνου -σε συνάρτηση με την αλλαγή ρόλων που η κοινωνία επιβάλλει στις γυναίκες- και υπενθυμίζει τη μάταιη, εφήμερη υπόσταση της ανθρώπινης ύπαρξης, λειτουργώντας ως μια σύγχρονη *vanitas*.

Στους πίνακες των μεγάλων ζωγράφων με απεικονίσεις κλουβιών και ιπτάμενων κατοικίδιων, η γυναικεία εικονογραφία πρωτοστατεί, ταυτίζοντας άμεσα τα πανέμορφα εξωτικά πουλιά με το εύθραυστο γυναικείο φύλλο και τη φιλήσυχη οικιακή ζωή. Στις ειδυλλιακές αυτές σκηνές, η Ποταμιάνου προτάσσει μια διαφορετική πραγματικότητα, αμφισβητώντας τα κοινωνικά στερεότυπα που συντάσσουν την κλασική μυθολογία της γυναίκας.

Οικειοποιώντας τον ανδρικό ρόλο των *curieux*² στον οποίο εμφυσεί τη δική της θηλυκή υπόσταση, συλλέγει από μια πληθώρα διαφορετικών πηγών και ύστερα από ενδελεχή έρευνα ετερογενή αντικείμενα που σχετίζονται άμεσα με τον γυναικείο κόσμο. Ένα παιχνίδι/αντίκα, βελούδινα κορσιίστικα παπουτσάκια, μικροσκοπικά έπιπλα διαφορετικών εποχών από κουκλόσπιτα, αποξηραμένες πεταλούδες ως σύμβολα ψυχής, τεχνητά δένδρα, κλειδιά, μια μπαλαρίνα/γλυπτό του Degas, επιτραπέζια ρολόγια, κλεψύδρες, μετρονόμους και επαναστατικά λογοτεχνικά αριστουργήματα που αμφισβητούν το γυναικείο κατεστημένο. Στις άδειες από πτηνά

² Η συλλογή σπάνιων ειδών και αντικειμένων, συνήθως σε συνάρτηση με το ενδιαφέρον για τις επιστήμες, ανήκε στο πεδίο των ανδρών.

κατοικίες, πλάθει μικρόκοσμους, τρισδιάστατες νεκρές φύσεις. Τα κλουβιά μετατρέπονται σε λιλιπούτιες θεατρικές σκηνές. Προβολές του γυναικείου συνειδητού και ασυνειδητού. Αρχαία της αρχέτυπης μνήμης.

Οι εγκλωβισμένες συνθέσεις αφηγούνται ιστορίες για την τρυφερή παιδική ηλικία, το γάμο, τη μητρότητα, την ιδιωτική σφαίρα ως πυρήνα δράσης, προσομοιάζοντας την παραδοσιακή γυναικεία καθημερινότητα με την έγκλειστη ζωή. Η σταδιακή κινηματογραφική πρόσληψη των εικόνων και η συγκριτική όραση ενεργοποιούνται αυτόματα, εγείροντας αναλογίες και συνειρμούς. Σε αυτό το περιβάλλον, οι θεατές γίνονται οι ίδιοι συλλέκτες νέων εμπειριών του κόσμου και της ιστορίας των γυναικών, ακροατές σιωπηλών εκμυστηρεύσεων άηχων αντιδραστικών ονείρων.

Μια διαφορετική, ανατρεπτική γυναικεία συνθήκη που αφηγείται με χιούμορ η Ποταμιάνου κλονίζει τις ιεραρχικές δομές της πατριαρχικής κοινωνίας. Η εγκατάσταση συνομιλεί άμεσα με το *Αίνιγμα του Isidore Ducasse* του Man Ray- το ομοίωμα του οποίου είχε συμπεριλάβει η καλλιτέχνης στο *Second Papers* (2006)- αλλά και με τη γνωστή φράση του Ducasse που προτάσσεται στην αρχή αυτού του κειμένου³. Στην εγκατάσταση της Ποταμιάνου, η ραπτομηχανή/το θηλυκό στοιχείο – στην προκείμενη η παλιά Singer της γιαγιάς της με το φθαρμένο ύφασμα ακινητοποιημένο στον χρόνο– απογυμνώνεται από το καταπιεστικό περίβλημα με το οποίο την είχε ενδύσει ο Man Ray. Η κουβέρτα του Ray εδώ τυλίγει τη σφιχτοδεμένη, καρφωμένη στο κλουβί ομπρέλα/το αρσενικό, φαλλικό σύμβολο που ως δια μαγείας ξεπηδά από τους στίχους του Ducasse και εισβάλλει στη σύνθεση. Η Ποταμιάνου μετατοπίζει το αίνιγμα και την αίσθηση του μυστηρίου που δημιουργεί ο Ray στην αντίθετη σφαίρα, τη δημόσια, την ανδρική.

Τα κλουβιά, όπως και οι ανθρώπινες κατοικίες, είναι δισυπόστατα σύμβολα. Ανάλογα με την προοπτική των θεατών μπορεί να είναι φυλακές ή καταφύγια- ή και τα δυο. Τόποι εγκλεισμού αλλά και προφύλαξης, ασφυκτικοί χώροι περιορισμού ή γαλήνιοι χώροι απομόνωσης και προστασίας από τον σκληρό έξω κόσμο. Ο τίτλος της εγκατάστασης *Which side are you on?* θέτει ακριβώς αυτό το ερώτημα. Απευθύνεται και στα δύο φύλλα, ενεργοποιώντας τη σκέψη και εκπυρσοκροτώντας ένα ταξίδι στα βάθη της συνείδησης και στο πεδίο της ηθικής.

Ένα ακόμα περιβαλλοντικό cabinet of curiosities στήνεται σε ξεχωριστό δωμάτιο της γκαλερί για να φιλοξενήσει το τελευταίο κεφάλαιο της φεμινιστικής ιστορίας της Ποταμιάνου. Το περιβάλλον συνομιλεί με δύο κορυφαία λογοτεχνικά έργα του 19^{ου} αιώνα: *Το Άγνωστο Αριστούργημα* του Honoré de Balzac –απ' όπου και ο τίτλος της συγκεκριμένης εγκατάστασης– και το *Πορτρέτο του Ντόριαν Γκρέυ* του Oscar Wilde. Στο πρώτο, ο ζωγράφος Φρένχοφερ, επιχειρώντας να συλλάβει την τελειότητα και την απόλυτη ομορφιά της ιδανικής γυναίκας καταλήγει να καταστρέψει το μεγαλύτερο

³ Το έργο του Man Ray είναι εμπνευσμένο από τη συγκεκριμένη φράση του Isidore Ducasse. *Man Ray, L'Enigme d'Isidore Ducasse*, <https://www.tate.org.uk/art/artworks/man-ray-lenigme-disidore-ducasse-t07957> (Ανακτήθηκε στις 20/11/2018).

αριστούργημά του. Στο δεύτερο, ο πανέμορφος ηδονιστής Ντόριαν, κι αυτός ένας *curieux* της εποχής, παραμένει αιώνια νέος αφού ο χρόνος και οι αμαρτίες του προβάλλονται μαγικά αντ' αυτού στο πορτρέτο του, σταδιακά μεταλλάσσοντας το σε έκτρωμα.

Η Ποταμιάνου δημιουργεί μια ανορθόδοξη, εφήμερη τοιχογραφία που λόγω της επαναλαμβανόμενης εικονογραφίας της παραπέμπει περισσότερο σε αστική ταπετσαρία γυναικείας αισθητικής. Πάνω σε πετρώλ τοίχους ζωγραφίζει, με στένσιλ που έχει η ίδια σχεδιάσει, μια σύνθεση με ιδιοποιημένα έργα άλλων καλλιτεχνών και διακοσμητικά, φυτικά μοτίβα. Εδώ, το ζωγραφισμένο *Κορίτσι με Μπαλόκι* του Bansky συνυπάρχει με τη μπαλαρίνα του Degas, τις Αφροδίτες του Botticelli, τη *Μόνα Λίζα* του Da Vinci, το πορτρέτο της μητέρας του Whistler. Ένα μικρό πανόραμα εγκόσμιων και μυθικών γυναικών σε διαφορετικές ηλικίες και ρόλους αέναα πολλαπλασιάζεται για να διαμορφώσει το όλον. Η τοιχογραφία λειτουργεί ως διακριτικό υπόστρωμα το οποίο ανακαλύπτουν οι θεατές σε δεύτερο επίπεδο καθώς περιεργάζονται τους πίνακες, αυτά τα μυστήρια και ανοίκεια γυναικεία πορτρέτα.

Η Ποταμιάνου επιλέγει ξανά γυναικείες μορφές από γνωστούς πίνακες της ιστορίας της τέχνης: των Goya, Da Vinci, Vermeer, Cranach, Christus, Freud, και άλλων. Επεξεργάζεται τις αρχικές αυτές εικόνες στον ηλεκτρονικό υπολογιστή, αφαιρώντας το χρώμα και φωτίζοντας επιλεκτικά μάτια και χέρια, τα πλέον εκφραστικά σημεία. Διατηρεί όμως, ακέραιη τη γυναικεία τους ταυτότητα. Το αποτέλεσμα τυπώνεται σε καμβά, τυλίγεται σε διαφάνειες και δένεται με σκοινί σαν το δεμάτι με τη ραπτομηχανή του Man Ray.

Οι φυλακισμένες γυναίκες κατακλύζουν τον προθάλαμο του χώρου λειτουργώντας ως απόκρυφη εισαγωγή του τελευταίου αυτού κεφαλαίου. Συγκροτούν την πρώτη ύλη, την *materia prima* των αλχημικών πειραμάτων από την οποία θα προκύψουν τα μεταλλαγμένα θραύσματα της ιστορίας της τέχνης. Θραύσματα που επίσης κατοικούν σε αυτό το *cabinet of curiosities*.

Ακολουθώντας την ίδια λογική με τα αρχιτεκτονικά κλουβιά –αποτελεί άλλωστε τη συνήθη καλλιτεχνική πρακτική της–, η Ποταμιάνου αποδομεί και ανασυνθέτει στο δικό της ανατομικό τραπέζι τα ιδιοποιημένα αριστουργήματα της τέχνης. Στα πρωτότυπα/τυπωμένα πορτρέτα γυναικών, επεμβαίνει με στοιχεία κολλάζ: φυσιογνωμικές λεπτομέρειες από γνωστές προσωπογραφίες ανδρών. Επικαλύπτοντας σε στρώσεις τα γυναικεία με ανδρικά χαρακτηριστικά ώστε να είναι εμφανείς οι χειρωνακτικές παρεμβάσεις της, πλάθει νέες παράδοξες πραγματικότητες. Αλλόκοτα υβρίδια, δεν είναι παραδοσιακά ερμαφρόδιτα όντα, ούτε γνήσια αλχημικά⁴. Τα ιδιότυπα ανδρόγυνα της Ποταμιάνου, απόρροια της μείξης στοιχείων γυναικείας και ανδρικής σε ένα παλίμψηστο, παρουσιάζονται όπως αρμόζει στα μεγάλα αριστουργήματα, με περίτεχνες βαριές χρυσοποϊκίλτες κορνίζες.

⁴ Τα ερμαφρόδιτα όντα έχουν δύο φύλλα και ένα πρόσωπο ενώ τα αρχέτυπα αλχημικά ανδρόγυνα ή *Rebis* έχουν δύο κεφάλια, ανδρικό και γυναικείο, σε ένα σώμα αδιευκρίνιστου φύλλου.

Οι μορφές κάτω από το διαφανές φορτίο τους, που διατηρούν ανέπαφη τη γυναικεία τους ταυτότητα, αντιπαρατίθενται με τις ελεύθερες, διζυγωτικές δίδυμες αδελφές τους, τα πρόσωπα των οποίων έχουν αλλοιωθεί, παραμορφωθεί και σκληρύνει στην προσπάθειά τους να επιβιώσουν στον ανδροκρατούμενο κόσμο.

Το αρχέτυπο αλχημικό ανδρόγυνο, μια σύμπτωση των αντιθέτων (coincidentia oppositorum), σηματοδοτεί στον Carl Gustav Jung την πληρότητα του εαυτού που επιτυγχάνεται μέσω της διαδικασίας της εξατομίκευσης. Το ανδρόγυνο ον της Ποταμιάνου αφηγείται μια διαφορετική υπαρξιακή συνθήκη. Εκφράζει έντονη ανησυχία και αγωνία, αποποιώντας κάθε ίχνος εσωτερικής γαλήνης. Στη δική της ιστορία, οι γυναίκες καλούνται να υπερβούν την ίδια τους τη φύση για να μπορέσουν να λειτουργήσουν στον έξω κόσμο. Η απόπειρα ανατροπής της κοινωνικής ισορροπίας και γενικότερα της καθιερωμένης τάξης των πραγμάτων, είναι πράξη που αναπόφευκτα οδηγεί σε «ύβρι». Είναι η «ύβρις» αυτή που αποτυπώνεται ως δυσμορφία στα πρόσωπά τους, όπως οι αμαρτίες και οι μέρες του Ντόριαν στο δικό του αποκρουστικό πορτρέτο.

*Μπία Παπαδοπούλου
Ιστορικός Τέχνης
Ανεξάρτητη Επιμελήτρια Εκθέσεων*